

בס"ד
שיעורו "ליל שיש"י"
בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"א
ספירת העומר
חולה שיודע שימנע ממנו לספור באחד הימים האם
יזחיל לספור בברכה

מחלוקת הראשונים האם כל הספירות מצוה אחת זון או כמה מצוות

א. נחלקו הראשונים, מה הדין באדם שלא ספר, ספירת העומר באחד מימי הספירה, האם עדיין מחוייב להמשיך ולמנות הימים. תוס' במנחות (דף ס"ו א' ד"ה זכר בסוף הדיבור) הביא שי' הבה"ג שסובר שאם הפסיד יום אחד מימי הספירה, שוב אינו סופר. וכתב ע"ז תוס' ותימה גדולה הוא ולא יתכן.

ומבואר שתוס' סובר שגם אם הפסיד ספירת אחד מהימים יכול לספור בשאר הימים. ובפשטות יסוד מחלוקתם בגדר חובת הספירה, האם הוא מצוה אחת המתקיימת במשך ארבעים ותשע ספירות, או שחובת המצוה היא ארבעים ותשע מצוות נפרדות בכל יום ויום. הבה"ג סובר שכל ימי הספירה מצוה אחת הן, ואשר ע"כ כאשר לא קיים מצות הספירה באחד הימים הפסיד כל המצוה, ואילו תוס' סבר שכל יום הוא קיום מצוה בפני עצמו, וממילא גם אם חיסר ספירה באחד הימים לא הפסיד מצות הספירה בשאר הימים. וכ"כ הבית יוסף (סי' תפ"ט) בשי' התוס', והביא שכן הוא שיטת הרא"ש (סוף פסחים) שכל לילה הוא מצוה בפני"ע.

האיך שייך ברכה על קיום מקצת מצוה

ב. אלא שצ"ב שי' הבה"ג שהרי בכל יום מברכים על הספירה, ואי נימא שכל הימים מצות ספירה אחת הן, למה מברך על כל יום ויום, נאמר שכיון שבירך בספירה הראשונה עלתה לו ברכה זו על כל ימי הספירה, שהרי הכל מצוה אחת הן. וכבר הק' כן רבינו ישעיה (בספר המכריע אות כ"ט) והפמ"ג (סי' תפ"ט ס"ק י"ג באש"א). וע"ע במקור חיים (סי' תפ"ט סק"א) שכתב שקשה בעיניו מנעוריו לברך מ"ט ברכות על מצות עשה אחת ואין לנו כיוצ"ב.

אך מצינו בכמה דוכתי, שיש הלכה לברך על קיום חצי מצוה. שהנה המשנה ברורה (סי' תרע"ו סק"ד) הביא מתשובות רעק"א (מהדו"ת סי' י"ג) שאם הדליק מקצת נרות חנוכה, ושכח לברך, יכול לברך על נירות ההידור. ומבואר ששייך ברכה על חלק ממעשה המצוה. ואמנם המעיין בדברי רעק"א בתשובתו יראה שנימק דבריו בג' טעמים, ואחד הטעמים הן שניתן לברך על הידור מצוה. ואכן לפי טעם זה יש בידנו ראייה ששייך לברך על חלק ממעשה מצוה. אך הביא שם עוד טעמים שלפיהן אין ראייה לדברינו. עוד יש לדחות ששם מדובר שבמעשיו הוא גומר קיום המצוה, ונעשית מצותו שלימה, נמצא א"כ שהברכה היא על מצוה שהושלמה, משא"כ בספירת העומר שהברכה שמברכים בכל יום הוא רק על חלק קטן מהמצוה.

ואמנם מצינו ברכה על עשיית חצי מצוה, בדברי הגהות מימוני שהביא הרמ"א (או"ח סי' תרנ"א סי"ב) שכתב לגבי מצות נטילת ד' מינים, שלכתחילה יש ליטול כל הד' מינים ביחד, ומ"מ אם היו ארבעתן ברשותו ונטלם אחד אחד, יצא. וכתב ההגהות מימוני שיטול הלולב תחילה ויברך על הלולב ודעתו גם על אחרים, ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו. וביאר המשנ"ב (ס"ק נ"ו) שעל הדס יברך על נטילת לולב ועל ערבה יברך על נטילת ערבה וכו'. והנה במצות נטילת ד' מינים ברור שהמצוה היא ליטול ד' מינים, וכל מין מהד' הוא רק חלק מהמצוה, ובכ"ז רואים ששייך ברכה על קיום חלק מהמצוה.

וע"ע בשו"ת רב פעלים (לרבינו יוסף חיים מבגדאד או"ח ח"ב סי' ל"ב) שדן בארוכה האם יש ענין בקיום חצי מצוה, ובין הדברים הוכיח (בד"ה מיהו נ"ל) שיש ענין בקיום חצי מצוה, מהא דמצינו שגם לסוברים כהבה"ג שכל הימים מצוה אחת היא, מ"מ מברך בכל יום על הספירה, ולכאורה למה לא נחוש שמא ישכח לספור באחד הימים וימצאו כל ברכותיו לבטלה, אלא ע"כ יש לומר שגם אם ימצא שישכח לספור, מ"מ לא בטל ממנו הקיום של חלק המצוה במה שכבר ספר, ואין ברכותיו לבטלה. ומבואר שסבר ששייך ברכה על קיום חצי מצוה. (ויש לדון בראייתו, שהרי ניתן לומר שלדעת הבה"ג צורת קיום המצוה של ספירה אינה אלא באופן שמקיים בכל יום חלק מהמצוה, שהרי אינו יכול לספור יותר מיום אחד, ולהכי יש בזה קיום מצוה בעשיית חלק מהמצוה, אבל באכילת חצי כזית מצוה שלא נצטוו בזה, מה"ת נאמר שיש בזה קיום מצוה).

האם בשכח לספור יום אחד הפסיד כל ספירותיו למפרע

ג. כתב החיד"א (עבודת הקודש, מורה באצבע סי' ז' אות רי"ז) שכתב שישתדל כל אדם לעשות לו סימנים שלא ישכח אפילו לילה אחד, שאילו ישכח, ימצאו כל ברכותיו למפרע לבטלה. (ובפשטות דבריו הן מתייחסים לשי' הבה"ג שכל הספירות מצוה אחת הן).

ושמעתי מקשים, שהנה מצות ספירת העומר בזמנינו, לשי' רוב הראשונים היא מדרבנן, שתיקנו לספור זכר למקדש (כמבואר במנחות דף ס"ו א'). ומעתה יש לדון מה הדין באם נזכה ויבנה בימי הספירה בית מקדשנו, האם ימשיכו בספרת העומר, והסברא נותנת שכיון שסיבת התקנה היא זכר למקדש, הרי בטל הטעם, בטלה התקנה ושוב לא יספרו, ומצד המצוה דאורייתא, גם לא יספרו מכיון שהספירה תלויה בקרבן העומר, וכאן לא הוקרב קרבן העומר בזמנו. ומעתה נמצא שלשי' החיד"א ימצא שכל ישראל יכשלו בברכה לבטלה של ימי הספירה שספרו עד שנבנה הבית, וא"כ למה לא נחוש מלכתחילה לכך ונספור בלא ברכה. (יעי' עירובין דף מ"ג ב').

עוד צ"ב דבריו שהנה מצינו לגדולי עולם שנפטרו בימי הספירה, (רשב"י, הנודע ביהודה, הרמ"א ועוד) וכי נאמר שנכשלו ח"ו בברכה לבטלה באונס, באשר לא זכו לסיים מצות ספירת העומר.

חזראת השולחן שלמה שנשים לא יספרו בברכה

ד. והנה כתב השולחן שלמה, (שחלק מדבריו הובא במשנ"ב ר"ס תפ"ט) העלה שנשים יספרו בלא ברכה, משום שבודאי ישכחו יום אחד מלמנות ואזי למחרת היום ימנו שוב בברכה, ולשי' הבה"ג ימצא שברכתן היה לבטלה.

והמדקדק בדברי השולחן שלמה יתמה, למה לו לחוש רק לברכות שיברכו מאותו יום ששכחו ואילך, היה לו לחוש גם לברכות שבירכו למפרע, שתמצאנה לבטלה, שהרי לא השלימו מצות הספירה הכוללת מ"ט ימים, ואפשר שסבר השולחן שלמה כהבן איש חי שמכיון שקיימו חצי מצוה, שייך ברכה

על כך. אבל א"כ קשה למה לגבי הברכות שיברכו מכאן ואילך יהיו בכלל ברכה לבטלה, והרי שייך ברכה גם על קיום חצי מצוה.

וע"כ מבואר מדבריו שסבר השולחן שלמה שגם לשי' הבה"ג מה שספרו עד אותו יום ששכחו הייתה ספירה כהוגן ולא התבטלה, באשר כל יום הוא קיום מצוה בפנ"ע, אלא שמכאן ולהבא בטל מהם המצוה, ואזי אם יוסיפו לספר ימצא ברכתן לבטלה. ואכן צ"ב למה סבר השולחן שלמה, שרק הברכה על הספירה של הימים הבאים שאחרי השכחה, הוי ברכה לבטלה, ולא אומרים למפרע שהברכות לבטלה, כמו שכתב החיד"א הנ"ל, והרי אם נניח שכל ימי הספירה הם מצוה אחת, מ"ל הימים הבאים ומ"ל הימים שעברו.

ביאור חז"ש בדעת חב"י"ג

ה. ונראה לבאר הדברים (ועיקר הדבר כבר כתב המהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה ש"ז) שאף לדעת הבה"ג הסובר שאם הפסיד ספירת יום אחד, הפסיד כל הספירה, אי"ז משום שסובר הבה"ג שכל הימים מצוה אחת הן, אלא באמת כל יום הוא מצוה בפני עצמה, אלא שחידשה התורה דין "תמימות" שלא יחסר שום יום מימי הספירה, והיינו שכל ספירה תלויה בחברתה, ול"ש לקיים מצות הספירה של היום באם לא ספר אתמול.

ואפשר להטעים דבריו, שהנה מצינו שי' הרי"ץ גיאות (שהובאה בביאור הלכה סי' תפ"ט ד"ה סופר) שסובר שבמקום ששכח יום אחד מלספור, אזי למחרת היום יאמר "אתמול היה כך וכך והיום כך וכך" ומשום שמכיון שמנה גם של אתמול לא נפיק מכלל תמימות. אך ציין שם שלא כל הראשונים הסכימו עם דבריו.

וצ"ב הדבר, כיון שספירת יום האתמול כלתה, האיך יוכל כעת לקיים את מצות הספירה של אתמול, והרי בזה אין חולק שלא ניתן לקיים מצות ספירה של יום שעבר, שהרי המצוה לספור את היום שעומד בו.

אלא יש לבאר הדברים, שודאי לא התכוין הרי"ץ גיאות, שניתן היום לקיים המצות ספירה של אתמול, אלא שלצורך הספירה שברצונו לקיים היום, יש לו למנות את של אתמול. והיינו שמהות הספירה הוא קביעת היום באופן מסודר, כשם שאדם מונה מעות אילו ידלג מידי פעם על מעה אחת או שתיים בודאי אי"ז קירא בכלל ספירה, שהרי המנין בא לקבוע כמות המעות ואם מדלג, אין בידנו ידיעה על כמות המעות אשר בידי, הוא הדין והוא הטעם לגבי ספירת העומר, שצריך לחשב מנין הימים, וכשמדלג אין כאן צורת ספירה לפנינו, ואשר ע"כ כדי לקבוע באופן הנכון מנין היום הנוכחי, עליו לציין שאתמול היה כך וכך, ועתה כך וכך. נמצא א"כ שאין כאן קיום מצות הספירה של אתמול, אלא הכשר מצוה לקיום המצוה של היום. (ויש לדון האם יש לו להזכיר המנין של אתמול קודם הספירה ממש, או קודם לכן, שאם לא מקיים המצוה בעצם הזכרת המנין של אתמול, ימצא שיש כאן הפסק בין קיום מצות הספירה של היום לברכת העומר, ואולי נחשב צורך המצוה ואין כאן הפסק).

ומעתה ניתן לומר שבעיקר המצוה אין מחלוקת בין הבה"ג לשאר הראשונים, וכולם מודים שכל יום הוא קיום מצוה בפנ"ע, אלא שסובר הבה"ג שלענין קיום צורת הספירה, כל ימי הספירה תלויים זה בזה, וכל שלא ספר יום אחד, איבד חשבון הימים (ולא מועיל היום להשלים הספירה של אתמול). נמצא א"כ שהברכה מתיחסת על קיום מצוה שלימה, אלא שתלויה המצוה הזו בקיום המצוה של ספירת היום האחר.

ו. העולה מן הדברים, שהגם שסובר הבה"ג שבאם שכח יום אחד מלספור אינו יכול להמשיך לספור, מ"מ לפי דעת כמה מן הפוסקים לא הפסיד הספירה למפרע, כיון שהיה כאן צורת ספירה, והטעם שבאמת ספירת כל יום ויום הוא מצוה בפנ"ע, אלא שקיום המצות תלוי זה בזה.